

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЄС:
«ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПІДХІД» І ВИКЛИКИ ПРАВАМ ЛЮДИНИ****LEGAL REGULATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE EU:
THE “EUROPEAN APPROACH” AND HUMAN RIGHTS CHALLENGES**

Іванов А.Г., д.філос.,

асистент кафедри права Європейського союзу

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Бершадська Д.Р., студентка IV курсу факультету адвокатури

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті висвітлено та проаналізовано окремі аспекти правового регулювання впровадження та використання штучного інтелекту на території Європейського Союзу. Виділено найактуальніші виклики, які постали перед європейськими та міжнародними фахівцями у галузі права щодо штучного інтелекту: забезпечення прав людини, конфіденційності даних, безпеки та ефективного виконання діяльності та визначення відповідальності. Охарактеризовано права людини, що порушуються або можуть бути порушені внаслідок застосування штучного інтелекту, а також висвітлені приклади таких порушень на практиці. Встановлено, що сферою, яка найбільше зазнає негативного впливу застосування штучного інтелекту в аспекті прав людини, є сфера приватного життя, а саме право на приватність. Як відповідь на ці виклики, Європейською Комісією у низці актів профільного характеру було вироблено “європейський підхід” до регулювання штучного інтелекту, що знаменувало собою чи не єдину у всьому світі реальну спробу врегулювати питання, пов’язані з нормативно-правовим забезпеченням застосування штучного інтелекту на практиці. Основою “європейського підходу” до цього питання стала позиція “орієнтованого на людину” підходу до регулювання штучного інтелекту, який складається з “екосистеми досконалості” та “екосистеми довіри”. Підкреслено, що ключові принципи, яким мають відповідати технології штучного інтелекту, щоб вважатися такими, що заслуговують на довіру, стали: людська діяльність та контроль, технічна надійність та безпека, конфіденційність та управління даними, прозорість, різноманітність, недискримінація та справедливість, соціальний та екологічний добробут, підзвітність. Зроблено висновок, що це ті опорні точки, які у подальшому будуть визначати спрямованість балансу щодо взаємодії людини зі штучним інтелектом, а також вироблення державно-правових гарантій захисту прав, свобод і безпеки людини у царині застосування штучного інтелекту.

Ключові слова: європейський підхід, штучний інтелект, четверта промислова революція, права людини.

The article highlights and analyzes certain aspects of the legal regulation of the implementation and use of artificial intelligence in the European Union. The most urgent challenges faced by European and international experts in the field of law regarding artificial intelligence are highlighted: ensuring human rights, data privacy, security and effective performance of activities and determining responsibility. The human rights that are violated or may be violated as a result of the use of artificial intelligence are characterized, as well as examples of such violations in practice are highlighted. It is concluded that the sphere most negatively affected by the application of artificial intelligence in terms of human rights is the sphere of private life, namely the right to privacy. As a response to these challenges, the European Commission developed a “European approach” to the regulation of artificial intelligence in the series of profile acts, what is considered to be almost the only real attempt in the whole world to regulate issues related to the regulatory and legal support of the use of artificial intelligence on practice. The basis of the “European approach” to this issue was the position of a “human-oriented” approach to the regulation of artificial intelligence, which consists of an “ecosystem of excellence” and an “ecosystem of trust”. It is highlighted that the key principles that AI technologies must meet in order to be considered trustworthy are: human agency and control, technical reliability and security, privacy and data management, transparency, diversity, non-discrimination and fairness, social and environmental welfare, accountability. It is concluded that these are the reference points that will further determine the direction of the balance regarding human interaction with artificial intelligence, as well as the development of state-legal guarantees for the protection of human rights, freedoms and safety in the field of artificial intelligence use.

Key words: European approach, artificial intelligence, fourth industrial revolution, human rights.

Постановка проблеми. XXI століття характеризується завершенням “третьої цифрової революції” та стрімким переходом до так званої “четвертої промислової революції”. За словами швейцарського економіста Клауса Шваба, є три ознаки, за якими можна з впевненістю говорити, що поточні зміни є не просто етапом третьої промислової революції, а справжніми провісниками четвертої: швидкість, масштаб і системні наслідки. Розмаїття цифрових технологій, що поглиблюється з кожним днем, глобально впливає на життя багатьох людей в усьому світі: 3D-друк, нанотехнології, штучний інтелект (автономні машини та пристрої, програми-помічники і програми-радники) – все це змінює світ до невпізнаності. Поряд із численними перевагами, штучний інтелект поставив перед людством низку викликів, пов’язаних зокрема із правовою регламентацією його використання та (не)дотриманням прав людини, що потребують наукового і нормативного опрацювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика ІТ-технологій у цілому та штучного інтелекту зокрема нині має міждисциплінарний характер та є актуальним об’єктом дослідження фахівців та експертів у різних галузях науки, економіки і права. Наявність цілої низки ризи-

ків та викликів, пов’язаних зі штучним інтелектом, тягне за собою необхідність присвячення особливої уваги правовому регулюванню застосування штучного інтелекту зокрема в ЄС. Теоретичні підходи до регулювання штучного інтелекту в контексті розробки ширших за обсягом тем вивчали: О. Баранов, О. Вінник, О. Радутний, І. Філіпова та ін. Особливу увагу цій проблематиці саме в контексті ЄС вивчали: О. Гиляка, В. Пилипчук, М. Стефанчук, К. Єфремова. Ю. Тюря та ін.

Мета статті полягає у вивченні та аналізі принципів та викликів правового регулювання штучного інтелекту в Європейському Союзі. Це дасть змогу зробити висновки щодо нагальних перспектив подальших наукових і нормативних розробок правового регулювання цієї сфери.

Виклад основного матеріалу. За допомогою поняття “штучний інтелект” (англ. Artificial Intelligence) описуються інтелектуальні можливості комп’ютерів під час прийняття ними рішень. Історично першим тлумаченням поняття “штучний інтелект” є визначення, сформульоване Дж. Маккарті 1956 року в межах роботи Дартмутської конференції: штучний інтелект – це наука й техніка створення інтелектуальних машин, особливо інтелектуальних комп’ютерних програм [1, с. 19]. Останнім часом штучний

інтелект став предметом кількох європейських і міжнародних проектних документів і досліджень, у результаті чого сформувався та консолідувався “європейський підхід до штучного інтелекту”, що став спробою збалансувати принципи розширення науково-промислового потенціалу європейських країн і забезпечення захисту основних прав людей, оскільки поряд із численними і беззаперечними перевагами застосування технологій штучного інтелекту, постають і певні ризики, упередження та помилки, що можуть мати наслідком порушення прав людини.

Сферою, яка найбільше зазнає негативного впливу застосування штучного інтелекту в аспекті прав людини, визнається сфера приватного життя, а саме право на приватність. Право на приватність визначено в статті 12 Загальної декларації прав людини: (далі – ЗДПЛ) “Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію”; в Європейській Конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ) цьому присвячено статтю 8 “Право на повагу до приватного і сімейного життя” і акцентовано, що сферу захисту обмежено втручанням в приватне життя з боку держави. Проаналізувавши відомі нині випадки використання Big Data та штучного інтелекту, до цього списку також можна додати свободу пересування (ст. 13 ЗДПЛ), право володіти майном (ст. 17 ЗДПЛ), право на демократію (ст. 21 ЗДПЛ), а також різні форми дискримінації (ст. 14 ЄКПЛ), які виникають в результаті застосування моделей, що спираються на Big Data та конвергенцію новітніх технологій [2, с. 53-54]. Яскравою ілюстрацією обмеження прав і свобод людини, зокрема свободи пересування, є те, що в Китаї запроваджено систему соціального рейтингу на основі великих даних та штучного інтелекту, що базується на відстеженні несплати або несвочасної сплати аліментів, податків, різноманітних штрафів, скоєння дрібних злочинів, і на цій підставі впливає на зниження соціального статусу, а сукупність кількох із цих причин стає підставою для внесення особи у чорний список, який перешкоджає реалізації найосновніших прав, включаючи заборону на доступ до банківських послуг, використання віртуальних валют, ба більше – люди з чорного списку не можуть купити квитки на транспорт [3]. З іншого боку, нині постають питання про визнання (чи невизнання) роботів суб’єктами правовідносин, а, відповідно, наділення (чи ненаділення) їх правосуб’єктністю (показовим є факт надання наприкінці 2017 року людиноподібному роботу Софії (Sophia), розробленому гонконгівською компанією Hanson Robotics, підданства Королівства Саудівська Аравія); визнання за роботами авторських прав (наприклад, 2016 року книга «День, коли комп’ютер напише роман», створена штучним інтелектом, увійшла до фіналу японської літературної премії імені Хосі Сін’їті); відшкодування шкоди, завданої роботами (приміром, шкоди, завданої внаслідок помилки операції, яку проводив робот, чи дорожньо-транспортної пригоди, спричиненої автономним автомобілем); а також забезпечення конфіденційності даних, безпеки людини та визначення відповідальності в цілому [4, с. 158-159].

Як відповідь на перераховані виклики, Європейською Комісією у низці актів профільного характеру було вироблено “європейський підхід” до регулювання штучного інтелекту, що знаменувало собою чи не єдину у всьому світі реальну спробу врегулювати питання, пов’язані з нормативно-правовим забезпеченням застосування штучного інтелекту на практиці. Втім, вона, утримавшись від вироблення одного-єдиного нормативного акту, сформулювала ключові принципи, яким мають відповідати технології штучного інтелекту, щоб вважатися такими, що заслуговують на довіру, стали: людська діяльність та контроль, технічна надійність та безпека, конфіденцій-

ність та управління даними, прозорість, різноманітність, недискримінація та справедливість, соціальний та екологічний добробут, підзвітність. Ці принципи були нормативно викладені та обґрунтовані [5, с. 143]. Центральним нормативно-правовим актом у питанні штучного інтелекту стали пропозиції до Регламенту Європейської комісії щодо правового регулювання застосування штучного інтелекту. Йому передувала досить інтенсивна робота, починаючи з підготовки, обговорення та публікації Резолюції Європейського Парламенту з рекомендаціями Комісії з питань цивільно-правових норм щодо робототехніки (лютий 2017 р.) та закінчуючи Білою книгою про штучний інтелект: європейський підхід до досконалості та довіри (лютий 2020 р.) [6, с. 41-42]. “Біла книга зі штучного інтелекту. Європейський підхід до досконалості і довіри” (англ. White Paper on Artificial Intelligence. A European approach to excellence and trust”), покликана представити такі можливі зміни, що “сприятимуть надійному та безпечному розвитку штучного інтелекту в Європі при повній повазі цінностей і прав громадян ЄС”. Комісією було запропоновано створити правові засади для штучного інтелекту, засновані на “досконалості і довірі”: досконалість як політична основа для дій на європейському, національному та регіональному рівнях, які мають перетворитися на партнерство між приватним і державним секторами, а мобілізація діяльності повинна полягати у всьому ланцюжку дій – від досліджень до створення стимулів для прийняття рішень; довіра як забезпечення відповідності правилам ЄС, включно з правилами, що захищають основні права і права споживчів у випадках наявності високих ризиків застосування систем штучного інтелекту. Цей документ став базою для подальших кроків розвитку безпечного штучного інтелекту в ЄС [6, с. 41-42; 7]. Конкретні пропозиції щодо правового регулювання застосування штучного інтелекту були оприлюднені 21 квітня 2021 р., коли Європейська Комісія запропонувала до розгляду інституціям ЄС та європейській спільноті довгоочікуваний документ з правового регулювання суспільних відносин, пов’язаних зі штучним інтелектом – Регламент Європейського Парламенту і Ради, що встановлює гармонізовані правила про штучний інтелект (Закон про штучний інтелект, 21 квітня 2021 р.). Цим ЄС фактично першим у світі запропонував можливий варіант правового регулювання з питань застосування штучного інтелекту. Обраний вид законодавчого акту – Регламент – свідчить: по-перше, що його норми є нормами прямої дії на всій території ЄС і не потребують додаткової імплементації у національні законодавства держав-членів ЄС, а, по-друге, про систематичне прагнення Європейського Союзу створити єдину, гармонізовану нормативну базу в галузі цифрової трансформації для усіх держав-членів, у тому числі з питань застосування штучного інтелекту [6, с. 45-46; 8].

Висновки. Поширення штучного інтелекту у світі набирає дедалі більших обертів, а тому протягом останніх років ЄС активно працює над тим, щоб виробити дієві механізми його правового регулювання. Задля цього Єврокомісією було виділено найактуальніші виклики, які постали перед європейськими та міжнародними фахівцями у галузі права щодо штучного інтелекту: забезпечення прав людини, конфіденційності даних, безпеки та ефективного виконання діяльності та визначення відповідальності. Основою “європейського підходу” до цього питання стала позиція “орієнтованого на людину” підходу до регулювання штучного інтелекту, який складається з “екосистеми досконалості” та “екосистеми довіри”. Це ті опорні точки, які у подальшому будуть визначати спрямованість балансу щодо взаємодії людини зі штучним інтелектом, а також вироблення державно-правових гарантій захисту прав, свобод і безпеки людини у царині застосування штучного інтелекту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранов О.А. Інтернет речей і штучний інтелект: витоки проблеми правового регулювання. *ІТ-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 17 листопада 2017 р.). Львів: Львівська політехніка, 2017. С. 18–42.
2. Брижко В.М., Фурашев В.Н. Конвергенція новітніх технологій: стан і перспективи змін у інформаційних відносинах. *Інформація і право*. № 1(20). 2017. С. 51-67
3. Zhong, Rui "In China, social credit is just a more invasive form of social media". 31 October 2019. URL: <https://www.codastory.com/authoritarian-tech/china-social-credit> (дата звернення: 23.10.2021).
4. Стефанчук М.О., Музика-Стефанчук О.А., Стефанчук М.М. Перспективи правового регулювання відносин у сфері використання штучного інтелекту. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. Т. 28. №1. С. 157–168. doi: 10.37635/jnalsu.28(1).2021.157-168
5. Тюрюк Ю.І. Правове регулювання використання штучного інтелекту на основі європейського підходу. *Знання Європейського права*. №2. 2022. С. 141-145. URL: <http://chernvisn.onua.edu.ua/index.php/chern/article/view/362/455>
6. Пилипчук В.Г., Баранов О.А., Гиляк О.С. Проблема правового регулювання у сфері штучного інтелекту в контексті розвитку законодавства Європейського Союзу. *Вісник Національної академії правових наук України*. Том 29, № 2. 2022. С. 35-62.
7. White Paper on Artificial Intelligence: a European approach to excellence and trust 19 February 2020 (European Commission website, 19 February 2020). URL: https://ec.europa.eu/info/publications/white-paper-artificial-intelligence-european-approach-excellenceand-trust_en (дата звернення: 22.10.2022).
8. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial intelligence Act) (EUR-LEX, 21/04/2021). URL: <https://europa.eu/legal-content/ES/ALL/?uri=COM:2021:206:FIN> (дата звернення: 22.10.2022).